

a nemzeti szocializmus, különösen pedig Göbbels a közönyösök felébresztésére fordították a főfigyelmet. A közönyösöknek ezzel az elfelejtett hádával a nemzetiszocializmus ellenfelei nem számoltak. Ezért volt számításuk mindig hamis és Göbbelsé mindig igaz. Ennek a helyes számításnak volt az eredménye először Berlin, majd Németország, végül pedig az egész világ meghódítása, ha ez a világ nem eszmél: az általa elhanyagolt közömbösök tömegére.

Göbbels ma még nem hódította meg a világot, de célja változatlanul ez a világhódítás. Tudom, hogy a világ összes politikusi és az egész Németországon kívüli emberiség megmosolyogják ezt az állításomat és kézlegyintéssel intézik el. De éppen ez a mód, hogy így reagálnak: ez van pontosan belekalkulálva Göbbels számításaiba. Receptje végtelenül egyszerű, annyira szimpla, hogy a rutinizált politikusok, a tudósok és szellememberek nevelésesnek, lényegtelennek és így veszélytelennek fogják fel. Ők, akik komplikált gondolkodáshoz és metódusokhoz vannak szokva, megvetően mosolyogják le a göbbelsi propaganda lomposágát, annak ellentmondásait és logikátlanságát. De elfelejtik, hogy Göbbels nem a régi fegyverekkel küzd, hogy egészen új utakon járva, még álmában sem gondol arra, hogy ellenfelei fegyvereit használja.

Ő a gázbombát választja, amikor ellene vitőrrel jönnek. Még a megszokott küzdőket is kerüli. Új terrénomat szerzett magának és ellenfeleit erre az általa kijelölt harcmezőre kényszeríti. Emellett oly' fegyvereket használ, melyekről tudja, hogy ellenfelei megvetik... Mit ér a legjobb ágyú és tank, ha a kiszolgáló legénység számításán kívül hagyja, hogy az ellenség gázzal dolgozik. A Göbbels-propaganda az egész világot ilyen mérges gázzal rohamozza. És a többi népek a mai napig sem tettek semmi óvintézkedést a Göbbels-féle mérges gázok ellenében. A gáz minden akadály nélkül száll be országukba és mégcsak nem is gondolnak arra, hogy védekezni kellene ellene, arról nem is beszélve, hogy ők is alkalmazták.

Göbbels mesteri módon ismerte fel a német kispolgár mentalitását és propagandáját pontosan ehhez a mértékhez szabja. Eszéágában sincs, hogy ellenfeleit meggyőzze. Hogy tanításainak nincs tartalma: azt ő jobban tudja, mint ellenfelei. Ez a tanítás csak állítani tud, de sohse bizonyítani... Huxley a tavalyi párisi irókongresszuson kijelentette: „Minden tulhajtott propaganda végül is önzsirjába fullad egyszerűen azért, mert ez a propaganda azoknál, akiket meg akar fogni, a végén mégis csak unalmat és elkeseredést szül.” Ez a mondat klasszikus példája annak, hogy a szellemelit a Göbbels-propagandát teljesen félreérti. Ez az elit utálattal fordul el Göbbels módszereitől. Csupán azt a csekélységet felejt el, hogy a Göbbels propaganda nem őket akarja megdolgozni, de a gondolkodásra lusta vagy a csak felületesen gondolkodók mindenki által elhanyagolt tömegeit.

MAI OROSZ DEKAMERON

(Szerkesztette: Illyés Gyula. Fordította: Gellért Hugó. Nyugat kiadás.)

Alig ismert világ bontakozik ki az új orosz írók beszámolóí nyomán, s a világ, ami kibontakozik, mégis inkább emberi, minisem politikai. Pontosabban: inkább a természettel és az ember ősi ösztöneivel tart fenn kapcsolatot, mintsem gazdasági és politikai állapotával. Alig hihető, hogy ezt a kötetben tartalmazott írásművek speciális karaktere eredményezné, inkább hihető, hogy akik e közleményeket írják, művészek voltak. Az új orosz irodalom már tuljutott romantikusan kritikus állapotán.

kapcsolatai a mult irodalmával sokkal mélyebbek, semmint hogy az ne tűnne szem elé. Nem is lehet ez másként és amennyiben mégis másként lenne, annak csak az irodalom érezné a kárát. Mily közel áll ez az irodalom Tolsztoj, Gogolj, Turgenyev, Goncsarov és Csehov világához és ugyanakkor Kuprin, Arcübasev világától mily' távol esik. Aforizmának még az a megállapítás sem tűnhetik, hogy még Gorkij világától is távolesik, annak ellenére, hogy Gorkij maga is szerepel a munkatársak között. Ezen írásművek nyomán a változott orosz társadalom alig rekonstruálható, ennél többre nyílik a megismerés után alkalom, rekonstruálható és figyelemmel kísérhető a megváltozott állapotok után átformálódott ember. A következőkben Illyés Gyula bevezetőjének egy kiragadott részletével ismerkedik meg az olvasó. (R. Zs.)

Az irodalmon kívüli hatalmak megalázhatják, vagy megnyerhetik az írókat, az irodalmat nem, legfeljebb elpusztíthatják. Az orosz írók, akik, hogy úgy mondjam, emberi részükkel az új rendszer hivei voltak s lelkesen próbálták írói mivoltukkal is szolgálni azt, csak bajt okoztak maguknak is, az irodalomnak is és a rendszernek is. Az irodalom „szolgálni” nem tud. Abban a pillanatban, mikor nem a saját társadalmi szerződése szerint működik, megszűnik irodalom lenni. Ne féljünk a közhelelyektől. A társadalomtól kapott alkotmánya értelmében csak az igazságot szolgálhatja.

Bármily érdekes volna, nem követelhetjük itt nyomon mindazt a kísérletet, melynek során a társadalom gyors átalakulásának példájára; a forradalmár írók az irodalmat is át akarták alakítani. Csak nagy vonásokban jelezhetjük. E kísérletek jórészt a költészet vegykonyháján folytak, pompás és szinte esztendőnként új és új elméleteket eredményeztek, használható értékeket azonban lényegesen kevesebbet. A prózairók, akiknek alkotása már a műfaj hagyományából és természetéből kifolyólag közelebb áll a hétköznapi valósághoz, kevesebb kedvet mutattak a kísérletezéshez. Elmélet készült bőven az ő feladatukra is, de ezek közül az elméletek közül is csak azok maradtak fenn, amelyek nem a művek előtt s mintegy utmutatóul, hanem már a kész művek után, az azokból levonható tanulság alapján készültek. Az „irány irodalom” és a „tiszta irodalom” vitáját nem az írók, maga az irodalom döntötte el. Nem elméleti érvekkel, hanem alkotásokkal.

Az élet minden területét erőszakos kézzel megbolygató rendszer, a „kiváltságos keveseknek készült polgári kulturát” a „tömegkulturával” akarta helyettesíteni. A vita, melybe az orosz kommunista párt is nem egyszer beleszólt, azt az évezredes ál-dilemmát kerülgette, hogy vajjon a népet emeljük-e fel a kultura magaslatára vagy a kulturával szálljunk-e le a néphez. A marxizmus szerint la szellem a mindenkori gazdasági helyzet függvénye. Minden társadalmi rendszernek megvan a maga kulturája: „felülépitménye”, melyet az uralkodó osztály tart fenn. Oroszországban a proletariátus az uralkodó osztály, — külön kulturát kell hát neki is építenie. Ez volt a fogas kérdés.

A proletárirók szószerint vették az elméletet s a „felülépitmény”, a betűt lábánál fogva akarták lehuzni a földre, azonnal. E célból szervezetbe tömörültek. 1920-ban megalakult a „Proletkult”, mely az irodalom terén ugyanazzal a módszerrel kívánt küzdeni a mult, a reakció ellen, mint a párt a közéletben. Bukharin, Voronszkij, Lunacsarszkij, Trockij hiába emelték fel szavukat. A proletár irányzat balszárnyán a futurista Majakovszkij „irodalmi parancsuralomról” beszélt. A művészi alkotás

egyetlen értékmérőjéül a benne kifejeződő „társadalmi és politikai hasznot” hirdette. Ezt mindenki elfogadná. A futurista műveket annál kevesebben. A futuristák erre kezdtek leszállni a maguk kulturájával a néphez. Addig szálltak, míg az orosz irodalom legrégebbi hagyományaihoz érkeztek. A legrégebbiekhez és a legkezdetlegesebbekhez. De szerveződtek ugyanekkor azok is, akik tudták, hogy „az irodalmat nem lehet lovasrohammal elfoglalni, mint Perekopot.” Gorkij biztatására az „utitársak” a akik az irodalomnak már a forradalom előtt forradalmárai, de most folytatói és védelmezői voltak, szintén csoportosultak és megindították a versenyt.

1925-ben a párt, mely kezdetben természetesen nagy többségben a proletárirókat támogatta, határozatot hozott: „A proletáriróknak még nem sikerült egyeduralomra jutniok: a pártnak kötelessége segédkezet nyújtani, hogy ezek az írók jogot nyerjenek az egyeduralomra. De küzdenie kell azok ellen, akik semmibe veszik a mult kulturális örökségét és a betű szakembereit. Küzdenie kell az üvegházban fölnevelt proletáriróadalom ellen is.” Az irodalom levegőhöz jutott. A politikusok belátták a „különböző irányzatok és csoportok szabad versenyének szükségességét a művészetek területén.”

Az írók ontották a regényeket, melyek Európában is méltó feltűnést keltettek. Nyilván elsősorban tárgyuknál. A forradalmi évek anynyi rendkívüli eseményt szolgáltattak, hogy az írók szinte fuldokoltak. Lázasan jegyeztek, a pusztá feljegyzés is megdöbbentő alkotásnak hatott. Akarva, nem akarva, naturalistáknak kellett lenniök. Aki tűzvészről vagy csatából érkezik, attól nem a hold vagy a lélek bujkálásáról vár szót az ember. A proletárirók, akik közül mind több vált jó íróvá, a naturalizmusnak is irányt akartak szabni. A zolai mondatok között megjelentek a sastekintetű párttitkárok, a felszabadult asszonyok, akik hihetetlen dolgokat szavaltak a kötelességről és a szerelemről és akiknek ágyában csak a mauzer volt éjről-éjre ugyanaz.

Hamar kifogyott belőlük, ami rossz volt bennük: a gőz. Gorkij és Zamjatin vezetésével még 1921-ben alakult Pétervárott egy kis irodalmi csoport, amelynek tagjai Hoffmann egyik mesehőse után a remete „Szerápcion testvérei”-nek nevezték magukat. A legkülönbözőbb politikai irányzatokhoz tartoztak, nagyrészüik pártonkívüli volt, ami szintén nem a legkényelmesebb pártállás. Egyben egyeztek meg: az irodalom függetlenségének tiszteletében. Elsősorban a mesét és szatirát ápolták. Míg a többiek a politikai kérdéseket feszegetve törtek az irodalom felé, ők a művészet örök törvényeit kutatták s azokon át akarták megközelíteni a „helyzetet”, azaz a politikát. 1922-ben megjelent kiáltványukban ezt mondják: „Azért nevezzük magunkat Szerápcion-testvéreknek, mert idegenkedünk a kényszertől s az unalomtól, mert nem akarjuk, hogy mindenki egy kaptafia. szerint írjon... Egyetlen dolgot kívánunk, hogy a művészi alkotás szerves és e világból való legyen... Ne a természetet másolja, hanem a természet mintájára a saját életét élje.” Vetésük észrevétlenül nőtt meg. A legjobb orosz írók az ő felfogásukat követték, hozzájuk szegődtek az „utitársak” is. Egy akadálllyal kellett még megküzdenniök.

Mikor 1928-ban a kormány kiadta az első öt éves tervet és az új rend minden szervezetét „rohammunkára” hívta, a régi proletárirók ismét szószerre léptek és a „művészeteknek is az öt éves tervbe való beállítását” követelték. Mint nemrég a társadalmi hasznosság, olyan értékmérő lett most, hogy a mű mennyiben segíti elő a pjtiletktát. Ez mindekelőtt azt jelentette, ahogy az irányzat: teoretikus. *Averbakh* írta, hogy

„az irodalom lépést tartson az iparosodással, gyorsabb ütemet kell tehát felvennie, hogy az általános haladásban része legyen.” A csoport ezuttal uralomra jutott. Az írók ipartelepekre, kolhozokba mentek, utirajzokat és helyzetképeket írtak. A költők „szocialista versenyt,” rendeztek, hogy ki tudja megénekelni méltóbban a kaukázusi új olajkutakat. Az olajkutak ettől nem adtak több olajat.

A nagy nekikészülődés egyelőre csak az irányítókat, azaz a bürokratákat szaporította. A jó írók jó jelentést írtak, a rosszak rosszat, de aránytalanul többet és ennek alapján keményen megleckéztették a kevésbé szorgalmasokat.

Az irodalom ismét szétvált, azaz csak kivált a nemirodalomból. Ezuttal azonban már a proletárirók igazi írói is az utitársakhoz csatlakoztak.

1932-ben a Párt Központi Bizottsága ismét határozatot hozott, fontosabbat még, mint 1925-ben. A határozat feloszlatta a proletárirók szövetségét, a Rapp-ot, Averbakhot, a vezetőt más területre rendelte és felszólította az összes írókat, hogy származásra és politikai magatartásra való tekintet nélkül valamennyien egy szervezetet alkossanak, melyben a kommunistáknak csak külön frakciójuk lehet. A Központi Bizottság kijelentette még, hogy merőben felesleges az írótól politikai lojalitásuk bizonyosságát kérni, mert megállapítható, hogy az írók zöme rokonszenvvel viseltetik a szocializmus felépítése iránt. Ennek a határozatnak jegyében ült össze 1934-ben a Szovjet Írók Szövetsége és vette tudomásul azt a tételt, hogy „a kormány és a párt minden jogot megad az írónak, egyet kivéve, azt, hogy rosszul írjanak.”

SZIMONIDESZ LAJOS: NAPJAINK VALLÁSI FORRADALMAI

(Viktória kiadás. Budapest.)

E közérdeklődésre méltán számítható füzet a kérdés teológiai taglalásán kívül szellemtörténeti, gazdasági és kulturvonatkozású pontokat is érint, hozzásegítve ezáltal az olvasót, hogy tárgyról dialektikus képet nyerjen. A szerző mindvégig szenvedélymentesen kezeli anyagát, bár távolról sem a szellem páthosza híján. Szimonidesz világosan látja az új társadalmi formákkal együttjáró vallási reformációk szükségét, legfeljebb ami iránti kételyét leszögezi, csak e vallási és kulturális reformok „forradalmas” volta. Az abszurdítások határain mozognak e szellemi forradalmak, akár a fasizmus megerősítésére szolgálnak, akár pedig mitikus babonákat terjesztenek a vér és a fajiság nevében. Az istenek nehezen vetik magukat politikai parancsuralom alá és a hívők isteneiket óvatos gyanakvásukban követni mindig készségesek. Égi istenek és földi Vezérek harcát jelentik tehát napjaink vallási forradalmi, és sohasem, bizonyult helytállóbbnak az a megállapítás, hogy „az emberek saját kép-másukra teremtik isteneiket”, mint éppen napjainkban. A következőkben egy, inkább általános, mint speciális részt közlünk Szimonidesz dolgozatából. (R. Zs.)

A német egyházi forradalom sokkal kevésbé bizonyult veszedelmesnek, mint aminőnek eredetileg indult. Törekvéseinek sikertelensége s az ellene támadt hatalmas hitvalló mozgalom ezt az egyháztörténeti epizódot egyenlőre katasztrófába fullasztotta s inkább megdöbbentőleg és kijózanítólag hatott. Ezt a kísérletet aligha merjük hamarosan másutt utánózní.

A forradalom vallástörténeti céljairól és törekvéseiről azonban sem